

ברית מילה בשבת הכרוכה בחילול שבת

הרב ערן ישועה, ר"מ במכון מאיר

שאלה

בסימן טוב ובמזל טוב נולד לנו בננו בכורנו בשבת שעברה אחר הצהריים. בעזרת ה' ברית המילה צפויה להיות בשבת הבאה, ורצינו להתייעץ עם כבוד הרב.

אני חוזר בתשובה כבר כמה שנים, בן בכור להוריי, ונכד זה הוא הנכד הראשון במשפחתנו. הוריי אינם שומרי שבת וכך גם דודיי ומשפחתי המורחבת. אני מודע לחשיבות שהם רואים בברית המילה הזאת ולעובדה שהם לא יוותרו על השתתפות באירוע, אך יחד עם זאת לא יתקבל על דעתם לשבות בביתנו או בבתי השכנים ביישוב במשך השבת כולה. האם אנו יכולים לקיים את ברית המילה בזמנה בידיעה שיהיו אורחים שייסעו בשבת ויחנו את מכוניתם בכניסה ליישוב, או שמא ניתן לדחות את ברית המילה?

א. פתיחה

בחיי המעשה קיימים ניגודים שונים הנגרמים מהתנגשויות בין ערכים שונים או מצוות שונות.

לעתים פתרון יצירתי יכול לגשר על הניגוד ולמצוא דרך שבה ערך אחד לא ידחה ערך אחר. אך לעתים ישנם מקרים שבהם ההתנגשות בלתי נמנעת, וכאן תפקידו של הרב להכריע מה גובר על מה, ואיזה ערך או מצווה במקרה מסוים יגברו על ערך או המצווה אחרים.

דוגמה אחת לכך היא ברית מילה שזמנה בשבת, שידוע שאם תיערך בזמנה ייגרם חילול שבת באופנים שונים.
לפני שנדרון בשאלה לעומקה, נפרט את חשיבותן של שתי מצוות קדושות ויקרות אלו, ברית המילה והשבת.

ב. חשיבות מצוות ברית המילה

המצווה הראשונה שנצטווה אבינו הראשון הייתה ברית המילה. חשיבותה וגדולתה של מצווה זו רבות הן, כפי שכותב מרן בשולחן ערוך:¹⁴
מצות עשה לאב למול את בנו, וגדולה מצוה זו משאר מצות עשה.
והרחיב בדבר הטור, וז"ל:¹⁵

מצות עשה לכל אדם מישראל שימול את בנו,
וגדולה היא משאר מצות עשה שיש בה צד כרת,
וגם נכרתו עליה י"ג בריתות בפרשת מילה,
ולא נקרא אברהם שלם עד שנימול,
ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ,
והיא מצלת מדינה של גיהנם כמו שאמרו חכמים, שאברהם אבינו יושב
בפתחה של גיהנם ואינו מניח ליכנס בו לכל מי שנמול,
ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה העובדי כוכבים שנאמר: "כי כל הגוים
ערלים".
וכל המפר ברית של אברהם אבינו – שאינו מל או שמושך ערלתו – אף
על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב.
וצא ולמד ממשה רבינו שלא נתלה עליה אפילו שעה אחת שאיחר
אותה, אלא נענש מיד אף על פי שהיה בדרך, על כן צריך ליזהר בה מאד,
וגם כי היא אות ברית חתום בבשרנו, ואינה כשאר כל המצות כמו
התפילין והעיצית שאינן קבועין בגוף וכאשר יסירם יסיר האות, אבל המילה
היא אות חתום בבשרינו, ומעידה בנו שבחר בנו השם מכל העמים,
ואנחנו עמו וצאן מרעיתו אשר לדור ודור אנחנו חייבים לעובדו
ולספר תהלתו.

14 שולחן ערוך יורה דעה סימן רס.

15 הטור יורה דעה סימן רס.

מעניין שדווקא מצווה זו זכתה להתקיים בהידור רב על ידי כל עם ישראל ללא הבדל בין הזרמים ובין התנועות השונים. במשך הגלויות השונות גזרו אויבי ישראל גזרות רבות על עם ישראל, ולא אחת נלחמו מלחמת חרמה בקיום מצוות המילה, אך עם ישראל מסר נפשו על מצווה זו, והיא שעמדה להם ולזרעם שלא תמוש מצווה זו מהם לעולם, כפי שכתוב בתלמוד: 16

תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה, דכתיב: "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" – עדיין עושין אותה בשמחה.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון עבודת כוכבים ומילה – עדיין היא מוחזקת בידם.

וכה גדולה מצווה זו שבכוחה לדחות את השבת למרות שעיקר מצוותה במלאכה חמורה, כדרשת חז"ל הידועה: 17
וביום השמיני ימול בשר ערלתו – ואפילו בשבת.

ג. חשיבות מצוות השבת

שבת קודש, מי יוכל למנות מעלתה וקדושתה כי רבות הן, ודי לנו דברי המשורר הידועים: 18
מעין עולם הבא – יום שבת מנוחה.

בגלל מעלתה העצומה של השבת מוכן מדוע חילול השבת חמור הוא מאוד ומתבטא בחומרת העונש שנתנה התורה לעושה מלאכה בשבת: אם חילל במזיד ובפני עדים שהתרו בו – מיתתו בסקילה – החמורה שבמיתות בית דין, ואם במזיד בלא עדים – בכרת, שנאמר: 19

16 שבת דף קל עמוד א.

17 שבת דף קלב עמוד א.

18 זמירות לליל שבת.

19 שמות פרק לא פסוק יד.

וּשְׁמֵרְתֶם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִחֻלְלֵיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלֹאכָה וּנְבִרְתָּהּ הִנָּפֵשׁ הֵהוּא מִקְרֵב עֲמִיָּהּ.

עוד חומרה יתרה מצינו בחילול שבת, שהמחלל שבת בפרהסייה נחשב כפורש מישראל ודינו כגוי, דבר המשותף לעובר עבודה זרה. וכך כותב רמב"ם:²⁰

השבת ועבודה זרה כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקדוש ברוך הוא ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם.

משמעות הדבר שאין מצרפים אותם למניין, היין שנגעו בו נאסר לשתיה, ואף אין מצווה לגמול עמם חסד.

אף על פי שלצערנו הרב שמירת השבת, לעומת מצוות המילה, לא זכתה למה שזכתה מצוות המילה ורוב עם ישראל עדיין אינו שומר שבת כהלכתה, המניעים לכך שונים מבעבר.

כבר הורו חלק מפוסקי זמננו שלמרות שבעבר כשכל ישראל שמרו שבת, כל מי שחילל שבת נחשב כמי שהפריש עצמו מישראל, בדורות האחרונים ששמירת שבת נפרצה אצל רבים מישראל, רק מי שמחלל שבת להכעיס נחשב כעובר ע"ז, ואילו המחללה לצורך עצמו אינו נחשב כפורש מעם ישראל.

ד. שבת ומילה - דברים משותפים בהן

כפי שראינו שתי המצוות חמורות מאוד והעובר עליהן חייב כרת; שתייהן נקראות ברית, על המילה אומרים אנו: "על בריתך שחתמת בבשרנו", ועל השבת נאמר:²¹

וּשְׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרְתָם בְּרִית עוֹלָם.

20 רמב"ם הלכות שבת פרק ל.

21 שמות פרק לא.

בִּינֵי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתָהּ הוּא לְעֵלְמָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיָּנַפֶּשׁ.

ברצוני לעסוק בשאלה שיש בה התנגשות בין שתי מצוות קדושות אלו. מה ההלכה בדבר עריכת ברית מילה בשבת, כאשר ידוע בוודאות שייגרם עקב כך חילול שבת, כגון בהגעת אורחים ברכב לכית הכנסת, בצילום האירוע וכדומה.

כיצד על רב הקהילה לנהוג: האם עליו להתיר לקיים את המילה בזמנה כחייב התורה, או שעליו לאסור על קיומה מפאת חילול השבת? בדבר זה נחלקו פוסקי זמננו: לדעת הרב וואזנר אסור לקיים ברית זו בשבת משום חילול השבת שייגרם כגינה, וכזה עוברים על איסור "לא תיתן מכשול", וז"ל: 22

נשאלתי כי בעוונותינו הרבים שכיח היום במילה בשבת, והמשפחה אינם שומרים שבת ונגרם ע"י המילה חילול שבת, והשבת דנ"ל דמעיקר הדין אם יודעים בודאי שע"י המילה באים לידי חילול שבת ח"ו, מוטב לדחות המילה למחר דהרי אפילו איזמל לצורך מילה אין מחללין ודוחין המילה, מכ"ש חלול שבת בהבאת התינוק או הצלומים וכיו"ב שעושים בשעת סעודה ה' ישמרנו, בודאי צריך לדחות המילה למחר.

לעומתו הרב וולדינברג²³ כתב תשובה ארוכה בנושא, ומסקנתו שיותר ואף מצווה למול את התינוק בזמנו.

היתרו נובע מכמה סיבות המובאות בקצירת האומר:

- א. חילול השבת על ידי קרובי התינוק אינו נגרם ישירות מהמילה, אלא שהם ברצונם באו ברכבם אף שאינם מחויבים בכך.
- ב. אין כאן איסור "לפני עיוור" כיוון שהמוהל אינו מושיט את דבר האיסור לחוטא, ואף בשעת העברה שלהם אינו מסייע להם כלל.

22 שו"ת שבט הלוי חלק א סימן רה ד"ה סימן שלא.

23 שו"ת ציץ אליעזר חלק ו סימן ג.

ג. בכל מקרה הם יחללו את השבת בדרכים אחרות ללא קשר לברית, ולכן לא תועיל דחיית הברית למניעת חילולי השבת שלהם.

אלא שבסוף דבריו נתן פתח למורי ההוראה לאסור את קיום הברית בשבת משום "מיגדר מילתא", כדי להגן על קדושתה ושמירתה של השבת וכדי למנוע בעתיד חילול שבת בבריתות.

הרב יצחק יוסף סיכם דעות אלו להלכה, וכתב:²⁴

מילה בזמנה הנערכת בשבת, ויש שם צלמים שמצלמים את מהלך עשיית הברית, וגם האורחים הם חילוניים המעשנים בשבת בעוה"ר, ומגיעים ברכב למקום המילה, ומחללים שבת בפרהסיא, בכל זאת אין למוהל להימנע מלמול את התינוק בשבת, ולקיים את המצוה במועדה, כל שאין עושים שום חילול שבת בשביל המילה עצמה, שאין מביאים את התינוק ברכב, או מעלים ומורידים אותו במעלית וכדומה.

ואמנם בקהילות בחו"ל שחילול השבת הוא דבר מצוי, והרבנים רוצים לגדור גדר ולדחות את קיום המצוה ליום ראשון, יכולים להורות כן כדי למגדר מילתא, דרך הוראת שעה. והכל לפי ראות עיני המורה, שפעמים עליו לגדור גדר ולמנוע פרצות בחומת השבת, ולדחות את המילה ליום א', ופעמים שעליו להורות שימולו אף בשבת.

ה. סיכום

לפני שנדון במקרה מסוים של ברית מילה שיש בה חשש לחילול שבת, עלינו לחשוב על היבטים נוספים ורחבים שייתנו זוויות ראייה שונות. לדוגמה, האם נוכל למנוע את ההתנגשות על ידי הסברה מספקת למשפחה, האם ההורים עצמם מבינים את חשיבות אי-חילול השבת על ידי ברית המילה, מה היחס בין ההורים למשפחה המורחבת, האם ניתן לעשות ברית מצומצמת בשבת ולדחות את האירוע ליום ראשון, האם עריכת ברית מילה בבית הכנסת בשבת תוך חילול שבת תתקבל על שאר אנשי הקהילה, עד כמה הקהילה רוצה להיות מסבירת פנים גם לאנשים שאינם שומרי

24 ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן שלא סעיף ז.

מצוות, ומצד שני האם מקרה כזה יפרוץ גדר שיהווה תקדים לחילולי שבת נוספים שייתכן שיעשו בבית הכנסת.

כפי שראינו מקרה זה ופסיקת ההלכה בו מורכבים מצדדים שונים. תפקידו העיקרי של הרב היה מאז ומעולם להוביל את קהילתו לחיי תורה ומצוות במלואם. אמנם הדרכים לכך רבות ושונות, ולכל קהילה מאפיינים משלה. גם בתוך הקהילה עצמה יש גוונים שונים, ועל הרב מוטלת החובה להכיר כל אחד מבאי קהילתו, על מנת ליעץ ולהדריך כל אחד ואחד בדרך הטובה ביותר.

לא אחת ייתכן שעל אותה שאלה שתישאל על ידי שני אנשים שונים, תהיינה תשובות שונות, כיוון שהרב מכיר ויודע את רמתו הרוחנית של כל אחד מאנשי קהילתו, ופוסק לפי ראות עיניו במה שיוכל לקדם כל אחד לעבר המטרה העיקרית, והיא התקדמותם הרוחנית של כל פרט ופרט תוך חיבוב התורה על אנשי הקהילה.

